

ПРОБЛЕМИ НА ОБЩЕСТВЕНАТА ТЕЛЕВИЗИЯ В ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКИТЕ ДЪРЖАВИ

Иван Драганов

Резюме: Развитието на обществената телевизия може би най-отчетливо разкрива европейската тенденция държавата постепенно да се оттегля от редица свои задължения и да ги предоставя на обществото. Как обаче стоят на практика всички тези прокламирани права и свободи, особено в посткомунистическите държави?

Ключови думи: обществена телевизия; бивши социалистически държави; финансова и редакционна независимост; политици; плурализъм.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Прилагането на директивата „Телевизия без граници” и адаптирането на западноевропейския модел на структуриране на сектора на електронните медии за много от страните се оказва /не/посилно усилие за присъединяване към ЕС, но и част от общата европеизация. Въпреки императива, че смисълът от телевизиите е те да бъдат елемент и инструмент на демокрацията и въпреки, че медийното законодателство беше в голяма степен приведено в съответствие с европейските стандарти и нормите на директивата прилагането му е силно затруднено. **Редакционната и финансова независимост – две ключови условия за функционирането на обществени медии и на регулаторните органи е само на хартия.** Независимо от това в почти всички държави от ЕС телевизиите функционират като обществени в условията на една двуполюсна система на обществени и комерсиални медии.

II. АНАЛИЗ

Промяната от държавна към обществена в страните от бившия социалистически лагер преминава трудно, независимо от наличието на демократични институции. Изглежда проблемите опират до липсата на политическа култура, воля за либерализиране на медиите и желание за откровен обществен дебат. В свой забележителен доклад от научна конференция в Полския сейм по въпроса за медиите **проф. Карол Якубович**¹ прави много реални, но гневни заключения в тази посока. Според него извън писаните правила ключова е високата лична култура на хората с обществени функции, която обхваща етоса на обществено служене, умението да се отдели собственият от общественият интерес в полза на втория, дълбокото чувство за лично достойнство и много нисък праг на търпимост към лично компрометиране.

Много важен фактор е личната независимост на журналистите, защото там където тя отсъства външната и вътрешна независимост се изпразват от съдържание. **Според проф. Якубович Естония е единствената държава от бившия социалистически лагер, в която политиците не са подчинили медиите.** Навсякъде другаде ситуацията е тази, описана в доклада за състоянието на обществените медии в Европа от ПАСЕ през 2004 г. В него буквално пише: *Може да се твърди, че много обществени медии в посткомунистическите страни са фантоми, проектирани за работа като такива, но неспособни за това. Сред причините ще споменем несвършеното медийно право, политическия натиск, слабото гражданско общество, журналистическата автоцензура,*

¹ По това време зам.председател на Stireing comitee of mass media.

слабото посвещение на колектива на ценностите на общественото служене сред които са политическата обективност, некомерсионалността и високият професионализъм.

Можем да твърдим, че задължителни качества на политическото безпристрастие на обществените медии са съзнанието, културата и отделните личности. Проблемът е дали политическата и обществена обстановка в посткомунистическите държави създава условия за съществуването на обществените медии и на демокрацията въобще. Друг проблем е, че журналистите се изживяват като политически водачи, мисионери на различни процеси и миграцията от журналистиката към политиката е често срещано явление. **Всеки, който спазва стандартите на BBC за безпристрастност и равно-отдалеченост се възприема като журналистическо безличие.** Кресливият, заядлив тон, силно субективните оценки и осмиването на политическия опонент са негативни белези, които са далеч от принципите на обществените телевизии констатира проф. Якубович. Много интересно е твърдението на проф. Елемер Ханкис, известен унгарски социолог и пръв председател на унгарската телевизия след 1989 г., който безуспешно воюва за нейната независимост. Той писа в 1992 г.: Днешните събития в посткомунистическите страни са въпрос на живот и смърт за всяка личност, семейство, група и класа. Днес се решава кой в следващите десетилетия ще принадлежи към победителите и кой към победените, кой ще спечели и кой ще загуби (...) **чий деца ще бъдат богати и чий бедни.** Така през 90-те се разви една политическа борба за надмощие и подчинение на обществените телевизии непознати за западните общества, където тези проблеми отдавна са решени. Но, има и още едно ниво на проблема. В тези държави, в които партиите са стотици и действат често като едnodневки /особено през 90-те години/ знаят много добре, че овладяването на обществените медии ще им осигури победа на изборите, /въпреки че обикновено става обратното/, но присъствието им на синия екран някак успокоява нервните им имиджмейкъри. **Според лорд Дарендорф гражданското общество се създава с усилието на обществото, но и с усилието на държавата.** Ако липсва подкрепата и помощта на държавата процесът на изграждане на гражданското общество ще бъде дълъг и болезнен. Примерите от България са много, а вече и с просто око се вижда, че неправителствения сектор е подвластен на /не/видими политически влияния, въздействия и връзки. Без силно гражданско общество не може да има истински обществени медии, защото само то е в състояние да гарантира тяхната независимост, безпристрастност и равно-отдалеченост от всички партии и да гарантира аполитичен избор на техните управителни тела и регулаторни органи. **Проф. Якубович изрича нещо, което никой в България не посмя да формулира: В политическо измерение основен проблем стана партийната колонизация, равнодушието на политическата класа спрямо патологиите в обществения живот и мълчаливото признаване на правото ѝ на плячка и политическо рентниерство. Това е придружено с институционализиране на безотговорността или с отсъствие на готовност у гражданите да се ангажират в обществени въпроси, свързано с убеждението за неефективността на властовите институции и корумпираността на администрацията. Това позволява на политическата класа да пренесе центъра на тежестта на своите действия от обществения към партийния интерес. Един от ефектите на тази смяна на приоритетите е политизирането на публичната администрация, която става терен за сблъсък между частни и партийни интереси.**

Според проф. Якубович в посткомунистическите държави бе извършена **политическа колонизация не само на държавата, но и на хорските умове.** Никакво обществено действие не е възможно без „вторично политизиране”, т.е. безкрайно пресмятане и догаждане с кого се свързва дадена личност, за кого работи и кой стои зад нея. На практика няма друг интерпретационен ключ за анализа на обществените действия.

В същото време искам да добавя, че в развитието си ние сме на поне 20 години след Полша и това е знак за фактичкото партийно и политическо колонизиране на общо взето нашият склонен към конформизъм и посттравматични прозрения народ.²

Според полския професор: в тази ситуация човек – бил той журналист от обществените медии или който и да е друг – опитващ се да действа независимо или по подбуди, различни от партийните, се чувства като трезвеник на запой: все по-чужд, все по-не на място, при рязко намаляващо одобрение на околните. Малцина са готови да приемат самотност и изолация, на каквито биха били обречени, ако упорстват да бъдат независими или аполитични. В обществените медии стремежът към независимост или аполитичност често се сблъскват с друга поведенческа норма на средата, произтичаща или от личната политическа ангажираност на другите, или от конформизма, кариеризма и мимикрията, или накрая от аномия и дезинтеграция на всички ценности поради това, че са загърбени или компрометирани от обществената действителност.

Ако перифразираме прочутата фраза на Дж.Ф.Кенеди преди да се запитаме какво обществените медии могат да направят за нас, нека първо отговорим на въпроса какво ние като общество и държава сме направили за обществените медии и така да формулираме претенциите си към тях.

Според проф. Якубович, който цитира доклад на CSA³ в Западна Европа съществуват два модела обществени медии:

Първият е англосаксонски /Англия, Германия/. Там обществените медии се радват на голяма независимост и достатъчно финансиране.

Вторият е латински или по-скоро „средиземноморски” /Франция, Италия, Португалия, Гърция, Испания/ - обществените медии в голяма степен са подчинени на държавната власт и са недостатъчно финансирани, което допринася за постоянната им нестабилност. В тези страни се наблюдава явлението „политически клиентелизъм”, държавен патернализъм и партокрация.

Според проф. Якубович механизмите на присвояване и парцелиране на медиите и обществото от партиите са повсеместни. Следователно все по-голямо значение има личната независимост на хората в медиите. Според ирландската изследователка Мери Кели съществуват три форми на отношения между обществените медии и света на политиката:

1. **Политиката над обществените медии** – когато държавните органи могат да се месят в дейността им, както е в Гърция, Италия, Исландия, Франция и Португалия.

2. **Политиката е в радиото и телевизията** – когато управителните или надзорните органи на обществените медии представляват главните партии и политически сили, както е в Германия, Дания, Белгия.

3. **Автономия на обществените медии** – без непосредствени връзки между политиките и медиите, както е във Великобритания, Ирландия и Швеция.

Според проф. Якубович тези три типа отношения могат да бъдат определени като характерни за трите различни етапа от развитието на демокрацията:

– слабо развитие при първия тип;

- по-напреднало при втория;

- относително най-напреднало при третия тип, където степента на стабилност и консолидация на демокрацията и разрешаването на базовите обществени конфликти разрешава поверяването на обществените функции на хора без формални връзки с политическите сили.

² Според социалния антрополог д-р Харалан Александров

³ Висш съвет по аудиовизия на Франция

Навсякъде в страните, представляващи първите два типа, решенията на надзорните и управителните тела на обществените медии се взимат от политическите субекти – парламент или правителство. Ключът към обективността и независимостта на медиите е в общите общественно-политически условия, в политическата и в личната култура. Проф. Якубович категорично заявява, че „демократичният” и „плюралистичен” начин на определяне на членовете на медийните ръководни органи е доказателство, че в обществото съществуват поделби и конфликти, и че липсва взаимно доверие между различните му сегменти.

А там където демократичните механизми са пренебрегвани /Англия/ и въпреки това обществените медии са обективни и аполитични, решава просто човешкият фактор: дълбока вкорененост на ценностите на общественото служене и убеденост във всеобщото им признаване.

III. ИЗВОДИ

Изводът според проф. Якубович е, че посткомунистическите страни политиците са си позволили да институционализират тяхната лична безотговорност към обществените медии. Всички искат от тях да уважават ценности, които ние всекидневно тъпчем и нарушаваме. Досега на обществените медии не се удаде това, което се очаква от тях: да бъдат различни – по-добри от обществото, което ги е създало. Затова в името на истинските обществени медии, трябва първо хората да се променят.

Аз смятам, че това у нас ще стане много бавно, мъчително, ако въобще стане. Прочутият ни устойчив към негативни тенденции манталитет няма да допусне такава степен на либерализиране на обществените отношения, както и няма скоро да видим по-високо качество политици – съизмерими например с британските, шведските или ирландските. Поне с естонските. Това подкрепя моята теза, че за да успеем да възвърнем в голяма степен духовността, доверието, свободата и плюрализма в медийното пространство ни трябва нов вид телевизия като форма на собственост и управление. Ясно е, че университетите, които са най-свободната територия у нас, а и по света от античността до днес могат да бъдат създатели и гаранتي на такива свободи при производството на програма насочена към мислещата част от аудиторията.

ЛИТЕРАТУРНИ ИЗТОЧНИЦИ (REFERENCES):

[1] Драганов Иво „Смисъл и значение на университетската телевизия” – София, изд. „Валентин Траянов” – под печат.

За контакти:

Доц. д-р Иван Драганов, Нов български университет, София, ул. Монтевидео 21, тел.: 359 2 8110609, e-mail idraganov@nbu.bg.

Дата на постъпване на ръкописа: 01.08.2016

Дата на получена рецензия: 12.08.2016

Дата на приемане за публикуване: 12.08.2016

THE PUBLIC TELEVISION’S PROBLEMS IN THE POST COMMUNIST STATES

Ivan Draganov

Abstract: The development of public TV stations most clearly reveals the European tendency that the state withdraws from a lot of its duties and concedes them to society. How is the situation in the post-communist states?.

Keywords: Public television; post-communist states; financial and editorial independence; politicians; pluralism.